

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΤΑΥΡΟΠΟΛΟΥ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΣΤΗ ΛΟΥΤΣΑ

Και όταν φτάσεις στη θεόκτιστη Αθήνα,
είναι ένας τόπος ιερός στην Αττική την άκρη,
αντικριστός με τα Ξερά τα θράχια της Καρύστου,
που ο δικός μου ο λαός **Αλάς** τον ονομάζει.
Εκεί ένα ναό να χτίσεις,
και να θάλεις το ουράνιο άγαλμα,
που με το όνομά του θα θυμίζει
τη γη την **Ταυρική**, μα και τα βάσανά σου,
τά όσα τράβηξες περιπολώντας πάνω κάτω στην Ελλάδα,
έτσι καθώς σε κένταγαν οι Ερινύες.
Και οι θνητοί από δω κι εμπρός την Άρτεμη ετούτη
στους ύμνους τους θα ονομάζουν **Ταυροπόλο**.
Και να ορίσεις και το έθιμο αυτό να έχουν:
όταν θα έχουν πανηγύρι στο ναό της,
αντιπροσφέροντας για τη σφαγή που έχεις γλιτώσει,
ο ιερέας μ' ένα ξίφος ν' απαλοχαράζει
λαιμό αντρός, λίγο αίμα να πετιέται,
για να 'χει έτσι η θεά τις πρόπουσες τιμές της.

Ιφιγένεια εν Ταύροις, στ. 1449-1461

Μετάφρ. Γιώργου Ιωάννου

Οι στίχοι αυτοί του Ευριπίδη παρέχουν σαφείς πληροφορίες για το πώς αντιλαμβάνονταν οι Αθηναίοι του 5ου αι. π.Χ. το ιστορικό της ίδρυσης και της λειτουργίας των δύο ιερών της Αρτέμιδος στα ανατολικά παράλια της Αττικής, της Ταυροπόλου στη σημερινή Λούτσα και της Βραυρωνίας στη Βραυρώνα, όπως θα δούμε παρακάτω.

Κλαίρη Ευστρατίου

Αρχαιολόγος

Ο αρχαίος δήμος των Αλών Αραφινίδων, η σημερινή Λούτσα, ταυτίστηκε χάρη σε δύο ψηφίσματα που βρέθηκαν εκεί το 1925 και το 1931, στα οποία αναφέρονται γιορτές που γίνονταν προς τιμήν της Αρτέμιδος Ταυροπόλου. Πληροφορίες επίσης για τον χαρακτήρα της γιορτής αυτής μας παρέχει το έργο του Μενάνδρου «Επιτρέποντες». Η ανεύρεση του ναού οφείλεται στον τότε έφορο Αρχαιοτήτων Ιωάννη Παπαδημητρίου, ο οποίος το 1956 αναζήτησε τα ερείπια του στην παραλία, αξιοποιώντας έτσι τις πληροφορίες των ντόπιων, σύμφωνα με τις οποίες πέτρες και μάρμαρα είχαν μεταφερθεί από την παραλία της Λούτσας στα Σπάτα για να χρησιμοποιηθούν στις οικοδομικές

εργασίες της εκκλησίας του Χριστού. Εκ των υστέρων αποδείχθη ότι το 1925 ο τότε έφορος Αττικής Νικ. Κυπαρίσσης είχε κάνει πρόχειρη ανασκαφή στο σημείο αυτό, είχε εντοπίσει τα θεμέλια του ναού αλλά δεν είχε δώσει καμιά πληροφορία, και κατά συνέπεια παρέμειναν άγνωστα τα αποτελέσματα εκείνης της έρευνας.

Οι εργασίες του Παπαδημητρίου στη Λούτσα απεκάλυψαν πώρινο δωρικό περίπτερο ναό με 13 κίονες στις μακρές πλευρές και 6 στις στενές. Έχει διαστάσεις 19,30X12,20 μ. και σηκό ο οποίος χωρίζεται σε πρόναο και άδυτο. Σε τμήμα του μήκους της νότιας μακράς πλευράς διαπιστώθηκαν τοίχοι που ανήκουν πιθανότατα σε βωμό.

Σήμερα ο ναός είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος του σε κατεστραμμένο από τις συνεχείς αποθέσεις άμμου που συσσωρεύουν εκεί οι ισχυροί θόρροι άνεμοι, και παρά τους επανειλημμένους καθαρισμούς και την αφαίρεση της άμμου το πρόβλημα δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί αν δεν γίνουν ειδικά δαπανηρά έργα.

Οι ανασκαφές που έγιναν τα τελευταία χρόνια στην περιοχή κοντά στο ναό, αν και είχαν σωστικό χαρακτήρα, μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια εικόνα της διάρθρωσης του ευρύτερου χώρου του ιερού. Σε διπλανό οικοπέδο, αμέσως στα νότια του ναού, αποκαλύφθηκε μεγάλο κτηριακό συγκρότημα που ανήκει σε τρεις οικοδομικές

Πήλινο αναθηματικό πιάσκα με παράσταση Αρτέμιδος πάνω σε ταύρο. Τέλος του αι. π.Χ. Μουσείο Βραυρώνος.

κές φάσεις από τον 5ο ως τον 2ο π.Χ. αι. Βρέθηκε πρόπιλο, χαλικόστρωτος δρόμος και θάβρα για την τοποθέτηση αναθημάτων.

Άλλο μικρό ιερό με πρόναο και άδυτο αποκαλύφθηκε το 1975, 200 μ. νότια του ναού στην παραλία, μέσα στην άμμο και αυτό. Ο αποθέτης που βρέθηκε έφερα στο φως πλούσια ευρήματα συγγενικά με εκείνα του ιερού της Βραυρώνος.

Ειδώλια, κοσμήματα, κεραμική γεωμετρικής εποχής και οι τυπικοί κρατηρίσκοι με τις διπλές λαβές προσεγγίζουν τις δύο διαφορετικές ως τώρα —σύμφωνα με τις γραπτές μαρτυρίες— λατρείες στα δύο γειτονικά ιερά της Αρτέμιδος στην Αττική.

Οι ως τώρα πληροφορίες που αντλούμε από τις φιλολογικές πηγές, κυρίως τον Ευριπίδη και τον Μένανδρο, μας αναγκάζουν να δεχθούμε έναν ξέφρενο και οργιαστικό χαρακτήρα λατρείας

και εορτών, όπως τουλάχιστον διαδραματιζόνταν τον 5ο και 4ο αι. π.Χ. Νυχτερινές πομπές και γλέντια διονυσιακού περιεχομένου, σε συνδυασμό με δρώμενα μίμησης ανθρωποθυσιών, παρουσιάζουν στοιχεία διαφορετικά από εκείνα τα οποία συνθέτουν τον ήπιο, προστατευτικό και παρθενικό χαρακτήρα που αποδίδεται στη θεά. Ασφαώς οι πολλές υποστάσεις και ιδιότητες της Αρτέμιδος καθώς και η γυναικεία της φύση εμπεριέχουν βαθιά θεϊκά ερωτικά στοιχεία τα οποία εκχυδαΐστηκαν από την κλασική εποχή και μετά, κυρίως με το να υπερτονιστούν.

Θα πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη ότι ο Ευριπίδης, κυρίως, έζησε σε μια εποχή που η Αθήνα είχε ανάγκη να ανορθώσει το γόητρό της με την άσκηση συστηματικής προβολής.

Η αντιπαράθεση του θαρβαρικού εθίμου της ανθρωποθυσίας με τη νύξη του λαιμού του θύ-

ματος, η Αθήνα που καθοδηγεί από τα θάβρα της Ασίας και προτάζει τη μεταφορά του αγάλματος στη θεόκτιστη Αθήνα, η ταύτιση της Αθήνας με την ευρύτερη περιοχή, την Αττική, και γενικά η διάθεση για άσκηση κριτικής στα ήθη και έθιμα αυτής της απόμακρης και σχεδόν μυθικής χώρας προσαθούν να τονώσουν το ταλαιπωρημένο από τον πελοποννησιακό πόλεμο και τις εσωτερικές διενέξεις φρόνημα της «θεόκτιστης» Αθήνας. Ας σημειωθεί ότι η τραγωδία του Ευριπίδη «Ιφιγένεια εν Ταύροις» διδάχθηκε στην Αθήνα γύρω στο 414 π.Χ.

Ωστόσο δεν έχουν ακόμα γίνει ασφαλή το νόημα και οι ιδιότητες της Αρτέμιδος ως ταυροπόλου. Ας ελπίσουμε ότι η μελέτη και η παρουσίαση του υλικού των ανασκαφών θα καταδείξουν ότι οι γραπτές μαρτυρίες έδωσαν βάρος και τόνισαν ορισμένες μόνο ιδιότητες, τις οποίες απομόνωσαν από το σύνολο της υπόστασης που χαρακτηρίζει τη γυναικεία φύση της Αρτέμιδος, με αποτέλεσμα ο συνολικός ουσασιατικός χαρακτήρας της θεάς εδώ να μην ανανηρωρίζεται.

The Temple of Tauropolis Artemis at Loutsas

K. Efstratiou

The ancient demos of Alee Araphinidae, the present Loutsas, has been identified with the «sacred location of Alee», mentioned by Euripides in his tragic play *Iphigenia Among the Taurians*, thanks to two decrees found there in 1925 and 1931.

The excavations of 1956, conducted by the then Ephor of Antiquities Ioannis Papademetriou, brought to light a porous peripteral temple, which has been identified with the temple of Tauropolis Artemis.

The rescue excavations carried out in recent years supply good evidence of the architectonic lay-out of the sanctuary and the cult of the goddess Artemis. Although the literary sources indicate that the cult of Artemis had here a Dionysiac character, the publication of the excavational finds will prove the close relation between the sanctuary of Loutsas and that of Vravron.